
Kuram ve Uygulamada SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Social Sciences: Theory & Practice

ISSN: 2619-9408

Geliş/Received: 22.04.2023 Kabul/Accepted: 19.06.2023

Makale Türü: Derleme/Review

Tarih Bilinci, Kimlik ve Tarih Eğitimi*

*İbrahim HASDEMİR***

*Mehmet ELBAN****

ÖZ

Tarih bilinci kavramına ilişkin yapılan araştırmalar artmasına rağmen bu kavramın tanımı ve kapsamına ilişkin belirsizlikler halen devam etmektedir. Söz konusu kavramın anlaşılması onunla ilişkili bilinç, kolektif bilinç, tarihsel okuryazarlık gibi kavramların anlaşılmasına bağlıdır. Yine tarih bilincinin oluşumu ve bireylerde nasıl geliştiği konuya ilişkin temel problemler arasında değerlendirilmektedir. Mevcut araştırma söz konusu gerekçelerden hareketle tarih bilinci ve tarih bilinciyle ilişkili temel sorunların cevaplanmasına dönük ilgili literatüre dayalı sistematik bir analiz yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda ortaya konulan önemli sonuçlardan biri tarih bilincine dair yapılan tanımlarda kavramın ayırt edici niteliğinin saptanmasıdır. Buna göre geçmiş, şimdi ve geleceğin anlaşılması ve yorumlanması, söz konusu tanımların ortak noktasıdır. Yine tarih bilincinin antik dönemlerden günümüze var olduğu ortaya koyulmuştur. Tarih bilinci, milletlerin devamlılığı, ulusal ile küresel ölçekte iyi vatandaşlar yetiştirilmesi için sosyal boyutta bir gerekliliktir. Tarih eğitimi ve öğretiminin niteliği ise doğru bir tarih bilinci oluşturmada kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda öğrencilerin aktif olduğu, görsel materyallerle desteklenen öğretim etkinlikleri ile kolektif şekilde yapılan anma ve kutlama günlerine ilişkin etkinlikler tarih bilincini teşvik edici etkinlikler olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih bilinci, kimlik, kolektif bilinç, tarihsel okuryazarlık, tarih eğitimi.

History Consciousness, Identity and History Education

ABSTRACT

Despite the increasing number of research studies on the concept of historical consciousness, uncertainties regarding the definition and scope of this conception continue to persist. The understanding of the concept of historical consciousness is dependent upon the comprehension of related concepts such as consciousness, collective consciousness, and historical literacy. Furthermore, the formation of historical consciousness and how it develops in individuals are considered among the fundamental issues pertaining to this subject matter. The current research aims to conduct a systematic analysis based on relevant literature in order to provide answers to the fundamental issues related to historical consciousness and the problems associated with it, considering the aforementioned grounds. One of the significant findings revealed by the research is the determination of the distinctive nature of the concept of historical consciousness in the definitions proposed. Accordingly, the understanding and interpretation of the past, present, and future constitute the common ground of these definitions. Moreover, it has been revealed that historical consciousness has existed from ancient times to the present day. Historical consciousness is a social necessity for the continuity of nations and the cultivation of good citizens on both national

Atf Bilgisi: Hasdemir, İ. & Elban, M. (2023). Tarih bilinci, kimlik ve tarih eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 107-124. DOI: 10.48066/kusob.1286576

*Bu çalışma, Doç. Dr. Mehmet ELBAN danışmanlığında, Uzm. Öğr. İbrahim HASDEMİR tarafından hazırlanan "Sınıf Öğretmenlerinin Tarih Bilincine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi (Ağrı İli Örneği)" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Uzm. Öğrt., Millî Eğitim Bakanlığı, hasdemir1921@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0892-3515

*** Doç. Dr., Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, melban111@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2764-3968

and global scales. The quality of history education and teaching is of critical importance in establishing a proper historical consciousness. In this context, teaching activities that are supported by visual materials and involve active participation of students, as well as collective commemoration and celebration events, are considered as activities that promote historical consciousness.

Keywords: Historical consciousness, identity, collective consciousness, historical literacy, history education.

Giriş

XXI. yüzyılda millî devletlerin mevcudiyeti sorgulansa da gelinen noktada halen millî devlet yapısının kendini güçlü bir şekilde koruduğu görülmektedir. Millî ve manevi değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesi millî devletlerin mevcudiyetini güçlendiren unsurdur. Milletlerin manevi gücü millî şuur ya da millî bilinç olarak ifade edilmektedir (Atsız, 2018). Tarih ise kolektif bellek (Tosh, 2005) ve millî bilinci, besleyen kaynaktır (Güngör, 2003). Tarih, millî şuurun uyanmasını, beslenip kökleşmesini sağlar. Tarih, bireye ve millet gibi gruplara “kök duygusu” kazandırır. Tarih sayesinde ki milletler atalarıyla münasebet kurar (Baymur, 1941:5). Denilebilir ki millî bilincin oluşması için tarih ve tarih bilinci gerekmektedir. Pek çok tanımı olan tarih bilinci ise en genel anlamda geçmişten geleceğe uzanan süreklilik algısı ve geçmişle kurulan bağıdır (Güngör, 2003).

Tarih bilinci doğası itibarıyla, kimlik (Aslan ve Akçalı, 2007), millî tarih (Kösoğlu, 2013) tarihsel zaman (Özlem, 1999) tarih eğitimi ile güçlü ilişkiler ağına sahiptir. Tarih bilincine yönelik çalışmalar, kimlik araştırmaları, eğitim araştırmaları ve daha özelden tarih eğitimi ve sosyal bilgiler eğitiminde yoğunluk göstermektedir. Bu bağlamda tarih derslerinin (Gökkaya, 2001), tarihsel düşünme ve tarihsel okuryazarlık becerilerinin (Keçe, 2015), ders kitaplarının (Bulut, 2011), öğretim etkinliklerinin (Sezginsoy, 2011) tarih bilinci ile olan güçlü ilişkileri ortaya konulmuştur. Bununla birlikte tarih bilincinin tam anlamıyla anlaşılması için bilinç/şuur (Bıçer, 2018; Özlem, 1999; Timuçin, 2000), toplumsal/kolektif bilinç (Aktaş, 2011; Ortaylı, 2011; Ozankaya, 1984; Uslu, 2018), toplumsal/kolektif bilincin bilişsel ve duyuşsal boyutu (Aslan ve Akçalı, 2007; Tekeli, 2014), tarihsel okuryazarlık (Ahonen, 2005; Ata, 2002; Keçe, 2015; Walker, 2006) gibi kavramlarının anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca tarih bilincinin geçmişten günümüze toplumlarda ortaya çıkışı, toplumsal değişim ve dönüşümlerle birlikte tarihsel bilincin maruz kaldığı değişim, tarih bilinci ve eğitim (Bıçak, 1996; Kösoğlu, 2017; Uluğ, 2000) tarih bilincinin anlaşılması için gerekli olan diğer değerlendirmelerdir. Görülüyor ki tarih bilinci, tarih bilinci kavramı ve bu kavrama ilişkin çalışmalar, sosyal ve beşeri bilimlerde giderek önem kazanmaktadır (Ahonen, 2005; Popa, 2021). Bununla birlikte özellikle tarih yazımı, tarih didaktiği ve eğitim bilimleri alanında çokça kullanılan tarih bilinci kavramı halen muamma bir tanımdır (Grever ve Adriaansen, 2019). Felsefeden uzaklaşma bu kavramın tanınmamasına, tarihe dikkat kesilememesine bunun sonucunda tarih şuurunun anlaşılmasına neden olmaktadır (Hocaoğlu, 2000). Dolayısıyla tarih bilinci ve tarih bilinciyle ilişkili kavramların neyi ifade ettiği ve arasındaki ilişkilerin boyutunun nasıl olduğu analitik bir açıklamayı gerektirmektedir. Mevcut araştırma bu gereksinimden hareketle bilinç, kolektif bilinç, bilişsel ve duyuşsal boyut, tarih bilinci, tarihsel okuryazarlık kavramlarını tanımlamayı amaçlamaktadır. Söz konusu kavramsal açıklamalar yapıldıktan sonra tarih bilincinin gerekliliği ve tarih bilinci oluşturmada tarih ve tarih öğretiminin önemi tartışılacaktır.

Bilinç

Tarihsel bilinç, millî bilinç gibi kavramların tamamlayıcısı olan bilinç kavramına dair literatürde farklı tanımlar yapıldığı görülmektedir. Bilinç kavramı Latince “conscientia” olarak ifade edilip Arapçada ise “şuur” olarak tezahür etmiştir. Söz konusu şuur sözcüğü Arap literatüründe yardımlaşma ve yardım manalarına gelmektedir. Yine bilinç kavramının “bilinç hakkında bir bilinç” manasında

kullanıldığı ve bu bilincin tarihsel bir özelliği olduğu ifade edilmektedir (Özlem, 1999: 169-174). Gerçek bilgisine bilinç sayesinde ulaşabileceğini ifade eden Timuçin, söz konusu bu bilinç olmadığı ise gerçek bilgisine ulaşamayacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda insanoğluna bu değeri tarih bilinci vermiştir (Timuçin, 2000). Frolov, bilinci bireyin kendi varlığı ile nesnel dünya arasında kurduğu bağ olarak tanımlayarak ontolojik bir yaklaşım göstermiştir. Kurulan bağ daha çok fiziksel bir temastan öte bilişsel süreçleri ve diğer insanlarla olan iletişimi içermektedir (Frolov, 1991: 59). Tekeli, bilinci; bireye dışarıdan gelen uyarıcı ve dürtülerden hangisinin ele alınacağını söz konusu dürtü ve uyaranlara karşı hangi mekanizmaların devreye gireceğini ele alan bir faaliyet olarak tanımlamıştır (Tekeli, 2014: 23-24).

Öte yandan Geçtan, bilinç kavramının yaşamın ilk döneminden ziyade anne karnındaki doğum öncesi denilen evrede başladığına işaret etmektedir (Geçtan, 1988:72). Ancak bu kavramda bilincin psikolojik (bireysel) varlığı sahiplenip toplumsal (kolektif) özelliği unutulmaktadır (Aytaç, 2003). Nitekim bilinç ile bellek fizyolojik ve psikolojik olmaktan öte bireylerin birbiriyle etkileşimi ile oluşur. Bireyin etkileşimi ne kadar güçlü ise bilinç ve bellek o kadar güçlü olur (Assmann, 2015). Dolayısıyla insanoğlu “tarih bilincine sahip varlık” veya “tarihi bir varlık”tır. Bu; insan, tarih ve bilinç üçlüsünün birlikteliğidir. Toplumsal bilinç ise kolektif bilinci meydana getiren kolektif farkındalıktır (Biçer, 2018: 8).

Kolektif Bilinç (Ortak –Toplumsal Bilinç)

Siyasal, hukuksal düşünceler, tarih, din ve toplumsal psikolojiyle gelen bütünlük toplumların şuurunu oluşturur (Frolov, 1991: 59-60). Konu açısından önemli olan toplumsal ya da kolektif şuur kavramının Batı toplumundan geldiği görülmektedir (Uslu, 2018). Emile Durkheim söz konusu bilinç kavramını modern anlamda ilk kullanan kişidir (Aktaş, 2011). Toplumsal bilinç; Muzaffer Şerif (1906-1988), Durkheim (1858-1917) ve Marx’a (1818-1883) göre bir ürün olarak toplumsal koşullardan ortaya çıkmıştır (Ergun, 1982:82). Zira bilincin sadece psikolojik (bireysel) bir kavram olarak değil de aynı zamanda toplumsal düzlemde yer edinen bir kavram olduğu görülmektedir (Aytaç, 2003). Öyle ki kolektif bilinç Durkheim’in anlayışında toplum bilimin merkezinde konumlanmaktadır (Iggers, 2016: 61). Kolektif bilinç daha sonra, toplumsal tarihin araştırma konularına (Hobsbawm, 2007: 272) ve Annaliste araştırmacıların analizlerini dayandırdığı tarihsel değerlendirmelere girmiştir (Gilderhus, 2014: 125).

Emile Durkheim bu kavramı “insanda birey olarak ruhi hayata ait olayları aşan ve zümrenin ortak düşünce, istek ve heyecanlarını temsil eden ortak bir bilinç” olarak tanımladığı görülmektedir (Aktaş, 2011). Bu kavramın İslam toplumundaki karşılığı ise “mümin kardeşliği”dir (Aktaş, 2011; Uslu, 2018). Ayrıca İbn-i Haldun bu kavramı “sebeup nasabiyeti” olarak tanımlarken Ziya Gökalp ise “maşeri vicdan” olarak tanımlamıştır (Uslu, 2018). Başka bir tanımda kolektif bilinç “toplum yaşamındaki görüşleri, kavramları, düşünceleri, siyasal, sanat, töre vb. kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü”dür (Ozankaya, 1984: 118). Ortaylı’ya göre toplumsal (kolektif) bilinç kavramı “toplumun etrafında birleştiği değerler bütünüdür” (Ortaylı, 2011: 5). Bununla birlikte toplumsal bilinç diye ifade edilen kolektif bilinç bilişsel ve duyuşsal olarak iki kısma ayrılmaktadır (Tekeli, 2014:28). Tarih bilinci de bilişsel ve duyuşsal olarak iki kısımda değerlendirilmektedir. Bilişsel boyut, tarih metodolojisine; duyuşsal boyut ise ahlak ve değerlere ilişkin yeterlikleri kapsamaktadır (Allen, 2000; Alvé, 2017; Popa, 2022).

Tarih Bilincinin Tanımı

Son yıllarda tarih bilinci alan yazında kendine yer edinen bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kavramın tanımına dair ortak bir fikir birliği yoktur (Grever ve Adriaansen, 2019). Farklı tanımlar dikkate alındığında kavramı teorileştiren Rösen’in tanımının alanyazında sıklıkla kullanılan bir

tanım olduğu görülmektedir. Rösen'e göre tarih bilinci geçmişe bakma, geçmişini yorumlama, geçmiş bilgisini yaşam için kullanabilme yetkinlikleridir (Rösen, 2004). Bununla birlikte Rösen ve Jeisman tarihi, insan zihninde yer edinen bir kurgu olarak ifade etmiştir. Onlara göre bu kurgu tarihsel şuurdur (Tekeli, 2014: 26). Diğer taraftan tarih bilincinin bireydeki oluşumu daha çok bilgiler aracılığıyla gerçekleşir. Bu bilgiler bireyin kendi ülkesinin ve yaşadığı dünyanın yakın ve uzak geçmişine ilgili bilgilerdir (Kuçuradi, 1977). Tarih şuuru; geçmiş ve bugünü harmanlayarak geleceğe atıfta bulunarak dönüşümü ve değişimi anlayabilmektir. Dolayısıyla tarih bilincinin temel kıstası süreci anlayabilme ve akışı idrak edebilmedir. Aynı zamanda bu bilinç düşünülene yeniden düşünmedir (Oymak, 1997). Gökberk'e göre tarih bilinci; tarihi bilme ve tarihi güzel bir şekilde kavramadır (Gökberk, 2007: 47). Tarih bilincini bireyin kendisi ve gelenek arasında çift taraflı eleştirel bir bakış açısıyla ele alan Dillthey, söz konusu kavramı kendine has tarihi bir yolu kavramak ve bir öz bilinç olarak dile getirmiştir (Gadamer, 2008: 199). Amerikalı bir tarihçi olan Guttman tarih şuurunu, anlatılan olayların ulusal tarih ya da aile tarihi olarak ortak bellekte yer edip edinmemesi olarak tanımlamıştır. Nitekim tarih bilinci veya ortak hafıza toplumdaki politik ve sosyal olaylarla sıkı bir ilişki içindedir (Güven, Bıkmaz, Demirhan ve Keleşoğlu, 2014: 12). Ülken, tarih bilinci hakkında şu sözleri dile getirmiştir: "Tarih şuuru, kendi varlığımızın köklerini tanımak ve bugünkü hayatımızın potansiyelini aydınlatmaktır" (Ülken, 2013). Tekeli, tarih bilincini şu sözlerle ifade etmiştir: "Geçmişini anlamlandıran, günü algılayan ve geleceğe ilişkin beklentilerle ileriye uzanan değişme kurgusunun farkında olunmasıdır" (Tekeli, 2014: 33). Daha güncel bir tanımda tarih bilinci, "bir insanın geçicilik, gerçeklik ve tarihsellik düzeyleriyle ilişkili geçici bir ruh hali" olarak tanımlanmaktadır (Clark ve Grever, 2018). Benzer bir tanıma göre tarih bilinci, geçici değişikliklere dair hayatı yönlendirmek için işe koşulan zihinsel işlemlerdir (Lévesque ve Clark, 2018). Pek çok tanımdan anlaşılacağı üzere tanımların ortak noktası geçmişin yorumlanması, bugünün anlaşılması ve bu doğrultuda gelecek için yeni bakış açılarının geliştirilmesidir (Van Boxtel ve Van Drie, 2018). Daha özet bir tanımla geçmiş ile gelecek arasındaki ilişkilerin anlaşılmasıdır (Popa, 2022).

Tarih Bilincinin Oluşumu

Bireyde tarih bilincinin belirlenmesinde bireyin dünyaya bakış açısından ailesi, yaşamı, ekonomik durumu ve aidiyet hissettiği sınıf belirleyici olmaktadır. Bu ifade edilenlerle kişide tarihsel bir şuur meydana gelebilmektedir. Zira insanoğlu, meraklı bir karaktere sahip olmakla birlikte geçmişini bilip geleceğine dönük yorumlarda bulunabilir. Bu sebeple insanda bir tarih bilinci olduğu ve bu tarih bilincinin insandan soyutlanamaz olduğu değerlendirilmektedir (Ortaylı, 2011:9). Öte yandan tarih bilincinin ya da tarih duygusunun antik dönemlerden itibaren oluştuğu artık daha güçlü bir şekilde kabul edilmektedir (Assmann, 2015). Millet gibi gruplar, grup kimliği oluşturmak için grubun geçmişten geleceğe uzandığına inanma eğilimindedirler. Böylelikle bir grup olarak millet, geçmişten geleceğe uzanan süreklilik algısı oluşturur. Daha önce de belirtildiği üzere tarih ve tarih bilinci millet gibi gruplarda kök duygusu sağlar. Geçmişte yaşayan atalarıyla temasa geçerler (Baymur, 1941: 5). Söz konusu olguya pek çok örnek vermek mümkündür. Örneğin Romalı tarihçiler Romalıların, Fransa'da gelişen manastır tarihçiliği Fransızların köklerini Troyalılara dayandırmıştır. Elizabeth döneminde tarihçiler İngilizlerin kökenini Troya'ya, Nuh'un soyuna ve Briton Arthur'a dayandırmıştır. Söz konusu tarih yazımları atalar ile kurulan süreklilik bağıdır (Breisach, 2012: 228-229). Tarihi bilincin soy ve yakın geçmiş ile harekete geçtiği düşünüldüğünde ilkçağ ve ortaçağ için tarihi bilincini harekete geçirenin daha çok soy bilinci olduğu düşünülebilir (Assmann, 2015). Aynı zamanda toplumlar varlıklarını devam ettirebilmek için bilinç ve geçmişe ihtiyaç duyarlar (Aslan ve Akçalı, 2007). Buradan hareketle tarih bilinci bir sui generis (kendine özgülük) fenomeni olarak efsane motoru ve öz bilincin etkileşimi ile oluşur (Assmann, 2015).

Tarih bilinci oluşması için bireyin geçmiş bilgisini bir hikâye gibi değerlendirmemesi, geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurmak için kullanılması gerekir. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek arasındaki

bağ, tarihi süreklilik ve tarih bilincinin oluşumunda temel bir işleve sahiptir (Öztürk, 2011: 111). Modernist anlayışta ise tarih bilincinin oluşumu geçmiş, şimdi ve gelecek sıralamasına dayanan tarih yazımının ürünüdür (Tekeli, 2011: 107). Dolayısıyla tarihin zaman içinde değişime uğraması tarih şuurunun da değişime uğramasıdır (Tekeli, 2014: 25). Bireydeki tarihsel bilinç gelişimi geleneksel, ders çıkarıcı, eleştirel ve genetik olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Her aşama belli tarihsel bilinç türlerini ifade etmektedir (Rüsen, 2004). Ancak son dönemde bu yapıya ilişkin yapılan araştırmalar, tarih bilinci aşamalarındaki özelliklerin farklı aşamalarda da gözlemlenebildiğini göstermiştir. Örneğin genetik aşamada bulunması gereken bir özellik ders çıkarıcı aşamada gözlemlenmiştir (Reich, 2020).

Tarih Bilincinin Gerekliliği

Orhun anıtları olarak bilinen Türk tarihinin en eski yazıtlarında Bilge Kağan Türk ulusunun geleceğini üç kısımda ele almıştır. Vatana, devlete ve töreye bağlılık olan bu üç kısım terkedildiği zaman Türk ulusunun geçmiş zamanlarına döneceğini dile getirmiştir. Söz konusu üç kısmın bozulmasındaki temel nedenin tarih şuurunun yeterince benimsenememiş olmasıdır. Tarih şuurunun verilmemesi hususunda Tanzimat dönemi ve ardından yetişen Türk milliyetçileri hassasiyetle durmuşlardır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvede olduğu dönemde tarih şuurundan söz etmek pek mümkün değildi. Ne zaman ki zirveden düşüş baş göstermiş, işte o zaman tarih şuru aranır olmuştur (Deliorman, 1983). Anlaşıyor ki tarih şuru “milletlerin hafızası” ve savunma silahı gibidir (Atsız, 1951). Nitekim tarih şuuruna sahip nesiller karşıdan gelebilecek tehlikeleri görerek, tecrübe edinerek dost ile düşmanı, iyi ile kötüyü ayırabilir (Genç, 2013). Öte yandan tarihsellik bilinci zayıf insanlar, topluluklar ve devletler “evrensel insan hakları”, “liberal hukuk devleti” ve “küreselleşme” gibi kavramlarla meydana gelen ABD vb. güçlü devletlere direniş göstermede zorlanacaklardır. Buna karşı tarihsellik bilinci güçlü toplumlar ise söz konusu devletlerin emellerini fark ederek direniş göstereceklerdir (Özlem, 1999: 213). Ayrıca tarih şuru, insanların kendi milletlerinin yaşantılarından istifade ederek zamanın şartlarına göre geçmiş ile bugünü birleştirip geleceğe daha dikkatli adımlar atmasını sağlar (Özdemir, 2017). Bilinci insan yaşamındaki ilerleme, gerileme, süreklilik ve sıçramalar gibi zıtlıklarla ifade eden Şölçün, tarih bilincini de şimdiki zamanda kendisine yer bulma olarak açıklar. Bu sayede geçmiş ve geleceğe dair bir takım önlemler alınabilir (akt., Oymak, 1997).

Zira insanoğlunun tarihsel bir varlık olarak geçmiş ve geleceğe zaman kavramı çerçevesinde tutunarak kendine bir yer edinmesi gerekir. Zaman kavramı içerisinde tutunması, geçmişini bilip şimdiki zamanı da dikkate alarak geleceğe yönelip hayatını devam ettirmesidir (Biçer, 2018:4). Tarih bilincini benimsemiş bir birey sadece geçmişe takılmaz aynı zamanda şimdikiyi düşünüp geleceği de dikkate alarak geleceğine şekil verir (Çil, 2019: 56). Bu bağlamda tarihi şuur niçin oluşturulmalı ve tarih niçin öğrenilmeli sorularının cevabı, bireyin ve toplumların kimliklerini kazanması ve tecrübeyle geleceğe dair bir bakış açısı kazanmasıdır (Çil, 2019: 54). Aynı zamanda bir milletin iyileştirilmesi tarih bilinci ve hafıza kazanmakla olur (Deliorman, 1983). Öyle ki tarih bilincine sahip olmayan nesillerin ve milletlerin bir medeniyet inşa etmesi pek mümkün değildir (Alkan, 2013: 299). Dini perspektiften bakıldığında kutsal kitaplarda doğru bir tarih bilincinin oluşturulması gerekliği ifade edilmektedir (Yıldız, 2018: 8-9).

Diğer taraftan genelde tüm insanlığın özelde ise ulusların tarih öğretiminde bir takım beklentileri vardır. Zira bu beklentiler XIX. yüzyılın son kısımlarından itibaren lise kademesinde coğrafya ve tarih derslerinde kendisini göstermiştir. Bu dersler ise siyasi bakış açısı ve milliyetçi bir ruhla şekillenmeye başlamıştır. Milliyetçi bakış açısıyla baş gösteren I. ve II. Dünya savaşları bu milliyetçi ideolojinin insanlık dramına maruz bıraktığını göstermiştir. Bu ise insanlarda savaşa karşı bir korku oluşmaya başladığını göstermektedir. 1989’ da Sovyetlerin dağılmasıyla azalan bu korku havası gençlerde barışı seven ve barışa değer veren bir tarih şuru verilmesini önemli kılmaktadır (Tekeli, 2014: 1).

Söz konusu önemden hareketle pek çok bilim insanı tarih eğitiminde tarih bilinci inşa etmenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Örneğin Osman Turan; nasıl ki bir maden işlenmediğinde insanoğluna bir faydası yoksa tarih de bir bilinç, bir şuur haline getirilmediğinde bir faydasının olamayacağını ifade etmiştir. Bundan ötürü tarih dersi genç nesillere güç kaynağı olarak okutulmalıdır (Kösoğlu, 2013: 84; Kösoğlu, 2017: 207). Öte yandan geçmişten ders çıkarmak olarak bilinen tarih şuru bu kadar basit ve görüldüğü gibi kolay değildir. Bir şuur kazanma olarak idrak edilen tarih bilinci günümüz ve geçmiş arasında bağ kurarak ders çıkarmak olarak tanımlanmaktadır. Millî tarihin eğitim hedefi, çocuğa millî kimlik şuru aşılayarak topluma faydalı bir birey olarak yetişmesidir. Böylece çocuk milletine karşı duygusal bağ kazanarak geleceğine emin adımlarla bakabilir (Kösoğlu, 2017: 208-212).

Tarih bilincinin gerekliliğine dair diğer bir unsur sosyal temellerdir. Tarih şuurunun kişi ve sosyalleşme olarak farklı iki değişkeni olduğunu belirten Tekeli, süper ego diye tabir edilen sosyalizasyon terimine de vurgu yapmaktadır (Tekeli, 2014: 25-27). Denilebilir ki millî ve toplumsal bir kimlik için topluluklarda tarih bilincinin meydana gelmesi elzemdir. Tarih bilinci, farkında olmak olarak ifade edilebilir. Söz konusu bilince sahip bireyler tarih disiplini ile ilgili verileri analiz ederek doğru ve yanlış ayırabilme becerisine kavuşurlar (MEB, 2017: 19). Ancak eğitim ve genç kuşağa tarih şuurunun öğretilmesi günümüzdeki sorunların başında gelmektedir (Uluğ, 2000). Toplumsal problemlerin çözüme kavuşması gerektiğini ifade eden Bıçak, söz konusu problemlerin tarih şuruyla değerlendirilip çözüleceğini ifade etmektedir (Bıçak, 1996). Bununla birlikte tarih bilinci bireylerin ahlaki vatandaş olarak yetişmesine katkı sağlar (Edling vd., 2020). Çünkü ileri düzey bir tarih bilinci bireylerin toplumsal sorunları etkili ve etik bir şekilde çözmesini sağlayan temel yetkinliklerdendir (Penridge, 2021). Tarih bilinci sadece ülke çapında değil dünyadaki gelişmelerin değişimini idrak edebilmeyi sağlar (Bulut, 2011: 35). Tarih şuurunu içselleştirmiş gençlere bakıldığında sorumluluk sahibi kimlikli vatandaşlar olduğu görülmektedir. Bu da tarih şuurunu içselleştirmiş gençlerle daha iyi bir toplum inşa edileceği anlamına gelmektedir (Tekeli, 2014: 17). Herkes için gerekli olan tarih bilinci öğrenilmelidir. Tarih bilinci liseli öğrencilerden değil de ilkökul öğrencilerinden başlamalıdır. Nitekim ilkökoldan itibaren çocuklara tarih bilinci verirse ilerleyen zamanlarda gençler devleti ve milleti için makbul yurttaşlar olabilirler (Şimşirgil, 2016). Bu süreçte tarih disiplini geçmiş, şimdi ve gelecek terimlerinin koordineli bir şekilde işleyişi, tarih şuru ise bireyin ecdadının ortaya koyduğu eserleri tecrübe edinerek atalarını rol-model olarak almasıdır. Zira bir iş olarak tanımlanan bu bilinç nasıl davranılması ve nasıl hareket edilmesi gerektiği hakkında ifadelerde bulunur (Belada, 2018). Bu bilinç olmadığında ise birlik ve beraberliğin değeri olmayacaktır. Dolayısıyla günü idrak edebilmek için geçmiş iyi tanınmalı ve bilinmelidir (Bergoglio, 2017).

Tarih bilincinin gerekliliğine dair diğer öge, soyut ve somut kültürel mirasın da korunmasıdır. Örneğin Anadolu coğrafyasında bulunması gereken birçok tarihi eserin yurt dışındaki müzelerde olduğu bilinmektedir. Yurt dışında sergilenen bu eserler, ülke çapındaki tarih bilincinin zayıflığının bir sonucudur. Zira somut kültürel mirasın yansımaları olan bu eserler, ciddi anlamda zarar görmüştür. Sayılan tüm bu olumsuzlukların gerçekleşmemesi için tarih şuru oluşturulmalıdır (Muşmal, 2018). Nitekim bu bilinci gelecek nesillere aktarmak toplumların vazifesidir (Aslan ve Akçalı, 2007).

Tarihsel Okuryazarlık

Tarihsel düşünme becerileri, tarihsel farkındalık (historical awareness), tarihsel duyarlık (historical sensibility) ve tarih/tarihsel okuryazarlık tarih bilincinin anlaşılmasını sağlayan kavramlardır (Keçe, 2015). Tarih/tarihsel okuryazarlık kavramının literatürde ilk kullanılışı 1978 tarihine kadar uzanmaktadır (Maposa ve Wassermann, 2009). Türkiye'deki alan yazında ise Ata'nın (2002a) çalışması kavramın ilk kullanımına öncülük edenlerdendir. Tarihsel düşünme becerileriyle yakından ilişkili olan tarihsel okuryazarlık becerileri, tarih bilincinin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Tarih/tarihsel okuryazarlık becerileri bir metni tarihselliğini fark ederek yorumlama, anlama becerisi,

başka bir ifadeyle tarihsel anlayıştır (Walker, 2006). Tarih/tarihsel okuryazarlık, “bilgi (olaylar ve anlatılar), kavramsal anlama (zaman, neden-sonuç, motivasyon, tarihsel önem, ahlaki yargılar, değişim ve süreklilik, tarihsel empati), tarih metodolojisi (kaynaklara ulaşma, doğrulama, bağlamsallaştırma, analiz, değerlendirme, açıklama), tarih/tarihsel bilinç ve tarihsel dil” boyut ve alt boyutlarıyla kavramsal bir yapı göstermektedir (Maposa ve Wassermann, 2009). Buna göre tarih/tarihsel bilinç, kavram hiyerarşisinde tarih/tarihsel okuryazarlığın alt kavramı olarak değerlendirilebilir. Tarih bilincini ilk kullanan kişilerden olan Ahonen tarih şuurunu tarihi okuryazarlıktan öte bir unsur olarak kabul etmiştir (Ahonen, 2005: 697).

Tarihsel okuryazarlık ve tarihsel düşünme becerileri kıyaslandığında ikisi arasında benzer ve farklı yönler görülebilir. Analiz, sentez, değerlendirme, kronoloji, problem çözme, sorgulama ve karar verme benzer yönleridir. Analiz, sorgulama ve yorumlamaya dayalı bir anlayış tarihsel düşünme becerileridir. Tarihsel okuryazarlıkta fazladan geçmişle günümüzü ilişkilendirme, anlatımsal ifade tarihsel empati, ahlaki muhakeme yapabilme, tarihsel olayları hikâyeleştirme, bilgi, iletişim teknolojilerinden istifade etme gibi beceriler vardır. Genel itibarıyla tarihsel okuryazarlık tarihsel düşünmeyi kapsamaktadır (Keçe, 2015).

Tarihsel okuryazarlık becerileri açısından diğer ilişkili kavramlar ahlaki muhakeme ve empati kavramlarıdır. Tarihsel empati, geçmiş zamana geçmişteki insanın gözüyle bakabilme yeteneği olarak tanımlanabilir (Yılmaz ve Koca, 2012). Söz konusu empatinin nihai hedefine ulaşabilmesi için “aptal” “geçmiş”, “klişe genellemeler”, “günlük empati”, “sınırlı tarihsel empati” ve “bağlama uygun tarihsel empati” gibi evreleri tamamlaması gerekmektedir (Karabağ, 2010). Bağlamsallaştırma düzeyinin artması için geçmiş evre diye ifade edilen “Aptal” dan “bağlama uygun tarihsel empatiye” gidilmelidir. Bağlamsallaştırmanın üç ayağı “insan, zaman ve mekân” terimleri uyumlu bir şekilde kullanılarak tarihsel empatiye problemsiz bir şekilde ulaşılabilmektedir. Bununla tarihsel bağlamsallaştırma ve tarihsel empati kavramlarının birbirleriyle çok yakından ilişkili oldukları görülmektedir (Dinç ve Üztemur, 2018; Gültekin ve Berk, 2018: 776). Yine tarihsel empati kavramının artmasıyla tarihsel bağlamsallaştırma (tarihsel muhakeme) düzeyinin arttığı da söylenebilir.

Ahlaki muhakeme ise tarihsel okuryazarlık becerilerindedir. Üstelik bu beceri en üst seviyede bir beceridir. Zira bu beceri etik değerlerin (doğru-yanlış, iyi-kötü) tarihsel olarak yorumlanmasına dayanmaktadır (Keçe, 2015). Daha ayrıntılı ele alınırsa tarihi bir örnek olayın ahlaki olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini (ahlaki yargı yapılır/ahlaki yargı yapılamaz) ele almaktadır. Postmodernist anlayışı savunan Bıçak gibi araştırmacılar ahlaki yargıların yapılacağını bunlardan kaçış olmadığını savunurken Edward Hallett Carr, Leopold Von Ranke ve Richard J. Evans gibi araştırmacılar da ahlaki yargıların yapılamayacağını ifade eden görüşleri savunmuşlardır (Bıçak, 2013). Elban, tarih eğitiminin değer koyucu yönüyle tarihten farklı olduğunu ve ahlaki muhakeme becerilerinin insani ve vicdani bir gereksinim olduğunu ortaya koymuştur (Elban, 2018). Nitekim Ulusoy’un sosyal bilgiler öğretmenleriyle yaptığı çalışma bu gerekliliği desteklemiştir (Ulusoy, 2007). Yine ahlaki yargılarla sosyal bilgiler ders kitabında yer alan değerlerin birbirini desteklediği görülmektedir (MEB, 2018).

Tarih Bilinci, Tarih Eğitimi ve Öğretimi

Millî kimlik oluşturmada tarih bilinci ve tarih eğitim arasında güçlü bir ilişki söz konusudur (Aslan ve Akçalı, 2007). Türk eğitim tarihi açısından değerlendirildiğinde Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde pragmatik bir tarih bilinci oluşturma yönünde politikaların güdüldüğü görülmektedir (Kaya, Özdemir ve Şimşek, 2004). Türk eğitim sisteminde yapılandırmacı eğitimin anlayışının benimsenip gelişmesine kadar tarih dersleri öğrencilere saf bilgi verme üzerine tasarlanmıştır (Gökkaya, 2001). Her ne kadar tek başına yeterli olmasa da çoklu bakış açıları anlama, araştırma ve argüman oluşturma becerileri ile birlikte tarih bilgisi, tarih okuryazarlığı ve dolayısıyla tarih bilinci oluşturmada temel öğelerinden biridir (Clark ve Grever, 2018). Nitekim Rüsen, öğrencilere tarih şuru kazandırmak

için tarihi okuryazarlık becerilerinden istifade etmiştir. Bu becerilerden istifade ederek nihai hedef olan tarih bilincine ulaşabilmeyi gaye edinmiştir (Akt., Ata ve Keçe, 2014). Tarihsel düşünme ve tarihsel akıl yürütme gibi beceriler tarih bilincini geliştirmeye yönelik diğer becerilerdir (Clark ve Grever, 2018; Lévesque ve Clark, 2018).

Tarih bilinci oluşturmada diğer bir mesele ise öğretim programlarının program yazıcıları tarafından iyi tasarlanması gerekliliğidir. Hali hazırda tarih bilinci ve öğretim programlarına dönük yapılan çalışmalar öğretim programlarının daha etkili olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Yükseler, 2019). Tarih bilinci oluşturmada diğer bir mesele ise tarih bilinci oluşturma sorumluluğunun yalnızca tarih derslerine yüklenmesidir. Oysaki tarih bilinci oluşturma multidisipliner bir yaklaşımı gerektirmektedir. Dolayısıyla tarih bilinci oluşturma edebiyat, Türkçe (Önkaş, 2016) ve coğrafya gibi tarih bilinci ve kimlik inşa etmeyi sağlayan derslere de yayılmalıdır. Milli bilinç oluşturmada Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi önemli eğitimcilerinden Selim Sırrı Tarcan söz konusu yaklaşımın önemini “Tarih vatanın ruhu, coğrafya ise cisimidir” veciz sözüyle açıklamıştır (Elban, 2020).

Öte yanda tarih derslerinde uygulanan öğretim yöntemleri, tarih bilinci oluşturmada kritik bir öneme sahiptir. Yapılan ampirik çalışmalar bazı öğretim yöntemlerinin tarih bilinci oluşturmada çok daha etkili olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda öne çıkan yöntemler, dizgeli öğretim (Sezginsoy, 2011), anlamlı tarih modeli (Popa, 2021) skeç, tiyatro ve gezi gibi yöntemlerdir (Akdemir, 2014). Özellikle müzelere yapılan geziler, bir anlamda bireyin geçmişe dokunmasıdır. Çünkü tarihsel mekân ve tarih bilinci arasında sıkı bir ilişki vardır (Yumak, 2014). Müzeler, tarihsel empatinin oluşturulmasında, geçmişin somutlaştırılmasında ve bireylere değişim ve süreklilik algısını kazandırmada çok etkili bir yöntemdir. Ancak Yalçın’ın (2010) araştırması müzelerin etkili bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Anlamlı tarih ise öğrencinin öğrenilen içeriği içselleştirmesine ve değerini anlamasına dayanmaktadır. Böylelikle öğrenciler, öğrenilen içeriği “neden öğrenmeleri gerektiğine dair anlam kazanacaklardır” (Popa, 2022).

Tarih bilincinin öğretiminde diğer bir önemli yaklaşım birincil kaynakların tarih derslerinde kullanılmasıdır. Öğrenciler, birincil kaynakları kullanarak daha doğru bir tarih bilinci edinebilir. Burada birincil kaynakların öğrenci tarafından konu ve dönem açısından bağlamsallaştırılması gerekmektedir. Daha da önemlisi öğrencinin kaynakların oluşturulduğu döneme ait olduğunun farkına varmasıdır. Sadece birincil kaynaklar değil, çağdaş kaynaklar ve medya değerlendirmeleri kaynak kullanımında tamamlayıcı etkinlikler olacaktır (Seixas, 2012). Bununla birlikte tarihsel resimli kitaplar tarih bilincini geliştirmektedir (Penridge, 2021). Öyle ki bir yerin farklı zamanlardaki değişimini gösteren yeniden fotoğraflama, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini ve geçmiş ile gelecek arasındaki ilişkileri anlamasını sağlayan önemli bir yöntemdir. Böylelikle geçmiş ile gelecek arasındaki değişim ve sürekliliği görsel olarak öğrenen öğrencilerin tarihsel bilinçleri gelişecektir (Varga, 2022).

Tarih bilinci oluşturmada bayramlar, önemli tarihi günleri anma ve kutlamalar etkili diğer yöntemlerdendir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi eğitimcilerinden Kâzım Nâmi Duru (1876-1967) özellikle savaş gibi zor dönemlerde bayramların, bir milletin tarihine dair önemli tarihi olayların anılması ve kutlanmasının milletlere ilerleme, çalışma ve geleceğe ümitle bakma gücü vereceğini belirtmektedir. Kâzım Nâmi’ye göre milletlerin ortak gelecek kaygısını inşa eden, tarih bilincidir. Bununla birlikte milletlerin mevcudiyeti, milletlerin tarih hafızasının diri kalmasına bağlıdır. Bayramlar ve önemli tarih olayların anılması ve kutlanması öğrencilerin kolektif ruhla yaptığı etkinliklerdir. Dolayısıyla birlikte yapılan bu etkinlikler bilişsel etkinliklerden çok öte öğrencilerin duyuşsal kazanımlarını harekete geçirir. Bu duyuşsal kazanımlar millet olma bilinci ve ortak gelecek kaygısıdır (Elban, 2019). Nitekim yapılan ampirik çalışmalar Şehitler Günü ve Çanakkale Zaferi gibi etkinliklerin öğrencilerde kuvvetli tesirler oluşturduğunu ortaya koymuştur (Akdemir, 2014). Yine yapılan ampirik

çalışmalarda öğretmenler, millî tarihteki önemli olaylar ve bu önemli olaylara ilişkin yapılan sınıf içi etkinliklerden kıvanç duyduklarını belirtmektedirler (Kuş ve Aksu, 2017).

Öte yandan tarih bilinci inşa etme sadece örgün öğretim aracılığıyla gerçekteşmez. Bireyler yazılı ve görsel medya aracılığıyla olumlu ya da olumsuz tarih bilinci edinmektedirler. Örneğin Türkiye’de son 20 yılda tarihi dizilerin her geçen gün sayısı artmaktadır. Söz konusu tarihi diziler tarih bilinci oluşturmanın yeni aracı haline gelmiştir. Denilebilir ki TV dizilerinin tarih şuurunun üzerinde etkisi vardır. Her ne kadar bu diziler belli bir kronolojiye bağlı kalmasa da bireylerde tarihe karşı bir ilgi ve alaka oluşturmaktadır (Emecen, 2018). Nitekim yapılan uygulamalı çalışmalar bunu destekler niteliktedir (Özmen, Er ve Ünal, 2014). Yine tarih bilinci ile güçlü ilişkiye sahip tarihsel okuryazarlık becerilerinin arttırılmasında tarihi filmler ve popüler tarihi filmler etkili bir araçtır (Seixas, 2012; Walker, 2006). Bununla birlikte popüler tarih dergileri, bireylerin tarih bilinci edinmelerini sağlayan yazılı materyaller arasında değerlendirilir (Doğan, 2011: 564).

Tarih eğitiminde diğer bir tartışma kolektif hafızanın bir tarih bilinci olarak öğretilmesidir. Milletlerin kendi kolektif hafızasını bir tarih bilinci olarak tarih eğitiminde vermesi gayet tabiidir. Ancak bazı durumlarda ötekine karşı kolektif hafızayı canlı tutmak ve ulus inşa etmek için resmi tarihler, tarih derslerinde tarih bilinci olarak öğretilmektedir (Reich, 2011; Reich, 2012; Gibson ve Reich, 2017). Örnek vermek gerekirse okullarda okutulan ders kitaplarında Afrika ülkelerinin büyük devlet kurma başarıları, beyazlara karşı çıkarılan direnişlere ve bağımsızlık mücadelelerine dayandırılmıştır. Sözü edilen temalar, millî gurur kaynakları olarak sunulmuş, millî şuurlarda yer edinmiş ve Afrikalıların tarih bilincini oluşturmuştur (Tosh, 2005). Böylesi durumlarda tarih eğitiminde beklenen öğrencilere anlatılan, tarihsel anlatıları üretenlerin bakış açısını yansıttığını fark ettirmesidir (Gibson ve Reich, 2017; Reich, 2011; Reich, 2012;). Bu noktada geçmiş bilgisinin mutlak objektif olmadığına dayanan meta-tarihsel düşünce ve farklı seslere izin veren çoklu perspektife dayanan bir tarih eğitimi anlayışı kabul edilmelidir (Grever ve Adriaansen, 2019). Bununla birlikte tarih bilinci inşa etmede bir kolektif hafıza sembolü olan kamusal anıtlar, tarih dersleri için etkili bir araçtır. Yine tartışmalı ve hassas konuların öğretiminde kolektif hafızaların yansıması olan kamusal anıtlar tarih derslerinde etkili bir şekilde kullanılabilir (Gibson ve Reich, 2017; Reich, 2011; Reich, 2012).

Sonuç

Tarih bilinci kavramı beşeri ve sosyal bilimlerde artan bir ilgiye sahiptir. Tarih bilinci kavramına ilişkin akademik çalışmalar artmasına rağmen kavramın tanımı ve kapsamına dair belirsizlikler devam etmektedir. Tarih bilinci kavramının tanımı ve doğru anlaşılması aslında bu kavramla ilişkili kavramların anlaşılmasına bağlıdır. Söz konusu kavramlar bilinç, kolektif/toplumsal bilinç ve tarihsel okuryazarlıktır.

Söz konusu ilişkili kavramlardan hareketle tarih bilincine dair pek çok tanımın yapıldığı görölmektedir. Tarih bilinciyle ilgili yapılan tanımların ortak noktalarına dayanarak bu kavram tanımının ayırt edici unsuru ortaya koyulabilir. Tarih bilinci kavramının ayırt edici unsuru, geçmiş, şimdi, geleceğin anlaşılması ve yorumlanabilmesidir. Tarih bilincinin oluşumu ise antik çağlara kadar götürölmektedir. Diğer taraftan tarih bilinci, milletlerin devamlılığını sağlayabilmesi, millet ve devlet aygıtının birlikteliği ve bu birlikteliğin oluşabilecek tehlikelerin üstünden gelebilmesi açısından temel gereklilik olarak görölmektedir. Ayrıca hem ulusal hem de küresel ölçekte iyi vatandaşlar yetişmesinde tarih bilinci güçlü bir yetkinliktir.

Tarih bilinci oluşurmada tarih eğitimi ve öğretilimi, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda ulus devletlerin yükselmesi ve ücretsiz-zorunlu eğitimlerin yaygınlaşmasıyla eğitim sistemlerinde yer edinmiştir. Ancak bu eğitimin niteliği daha çok milliyetçi-militarist bir tarih bilinci inşa etmeye dönüktür. II. Dünya Savaşı’ndan sonra tarih bilinci bu eksenden sıyrılarak daha barışçı bir yetkinlik

niteliğine bürünmüştür. Tarih bilinci inşa etmede tarih eğitimi ve öğretiminde bazı yöntem ve yaklaşımların daha etkili olduğu yapılan inceleme ve ampirik çalışmalar ile ortaya koyulmuştur.

Tarihsel okuryazarlık ve tarihsel düşünme becerileri tarih bilinci inşa etmede öncelikli hedefler arasındadır. Ancak tarih bilinci inşa etmede tarih dersleri tek başına yeterli değildir. Edebiyat, ana dil eğitimi ve coğrafya gibi derslerle multidisipliner bir yaklaşımla tarih bilinci inşası, idealize edilen eğitimsel yaklaşımdır. Yöntem açısından öğrencinin aktif olduğu tiyatro, gezi, müze gezi gibi yöntem ve teknikler tarih bilincini teşvik eden yöntem ve teknikler arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte tarih metodolojisine ilişkin becerilerden öte anlamlı tarih modelinin diğer bir etkili yaklaşımdır. Yine görsellerin, özellikle geçmişten şimdiye uzanan görsel materyallerin, tarihi film ve dizilerin kullanımı tarih bilincini teşvik eden eğitimsel yaklaşımlardır. Millî tarih açısından önemli günleri anma ve kutlama gibi kolektif etkinlikler tarih bilinci inşası için duyuşsal anlamda kazanım sağlamaktadır. Diğer taraftan hafıza mekânları olarak kamusal anıtlar, eleştirel bir tarih bilinci inşa etmede etkili bir araçtır. Ancak bu noktada önemli olan, tarih eğitimcilerinin tarihi anlatıların tek taraflı olabileceğini öğrencilere fark ettirebilmesidir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler* başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışmada, Etik Kurul izni gerekmemektedir.

Yazarların Katkı Oranı

Bu çalışmada, 1. yazarın %50 ve 2. yazarın 50 oranında katkısı bulunmaktadır

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada, çıkar çatışmasına dair herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ahonen, S. (2005). Historical consciousness: A viable paradigm for history education? *Journal of Curriculum Studies*, 37(6), 697-707. <https://doi.org/10.1080/00220270500158681>
- Akdemir, H. (2014). *Okullarda yapılan tarihi anma ve kutlama programlarının öğrencilerde tarih bilincinin gelişmesine etkisi*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktaş, A. N. (2011, 22 Nisan). Kolektif bilinç (altı) [Çevrimiçi blog]. <http://blog.milliyet.com.tr/kosulsuzyasam> adresinden edinilmiştir.
- Alkan, M.Ö. (2013). II. Meşrutiyet'te resmi ideoloji, resmi tarih ve eğitim. (2. Baskı). Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek (Ed.). *Türkiye'de tarih yazımı içinde* (s.221-336). Yeditepe.
- Allen, G. R. (2000). Is there a baby in this bathwater? Disquieting thoughts on the value of content in History. *South African Historical Journal*, 42(1), 290–306.

- Alvén, F. (2017). Making democrats while developing their historical consciousness: A complex task. *Historical Encounters: A Journal of Historical Consciousness, Historical Cultures and History Education*, 4(1), 52–67.
- Aslan, A. ve Akçalı, A. (2007). Kimlik sunumu olarak tarih eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 125-132.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (A. Tekin (Ed.)). Ayrıntı Yayınları.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde dokümanlarla öğretim yaklaşımı. *Türk Yurdu Dergisi*, 1-14.
- Ata, B. ve Keçe, M. (2014). Öğrencilerin tarih okuryazarlığı düzeylerini etkileyen faktörler: öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3(2), 1-23. [https://doi: 10.17497/tuhed.185603](https://doi.org/10.17497/tuhed.185603)
- Atsız, H. N. (1951). Tarih şuuru. *Orkun Dergisi*, 29, 1-16.
- Atsız H. N. (2018). *Turancılık, millî değerler ve gençlik*. Ötüken Neşriyat.
- Aytaç, Ö. (2003). Bilincin sosyolojik analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Baymur, A.F. (1941). *Tarih öğretimi*. Ankara: Gazi Terbiye Enstitüsü Neşriyatı.
- Belada, A. (2018, 15 Mart). Tarih bilinci [Video dosyası]. https://www.youtube.com/watch?v=5PC2tgXU_cs
- Bergoglio, J. M. (2017, 24 Mart). Tarih bilinci olmazsa insanlık anlamını yitirir [Video dosyası]. <https://www.youtube.com/watch?v=neqyDjR2kns>
- Bıçak, A. (1996). Tarih bilinci. *Felsefe Dünyası*, 20, 46-58.
- Bıçak, A. (2013). Tarih düşüncesi. *Cogito Dergisi*, 73, 36-60.
- Biçer, B. (2018). *Tarihe giriş*. Dem Yayınları.
- Breisach, E. (2012). *Tarihyazımı*. (H. Kocaoluk, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Bulut, B. (2011). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan konuların tarih bilinci oluşturmadaki etkililiğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi Elazığ ili örneği*. Yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Clark, A. ve Grever, M. (2018). *Historical Consciousness*. In *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (pp. 177–201). <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781119100812.ch7>
- Çil, H. (2019). *Tarih Bilinci: Bilim-felsefe-yöntem*. Önsöz Yayınları.
- Deliorman, A. (1983). Toplum cinneti, tarih şuuru. *Orkun Dergisi*, 159.
- Dinç, E. ve Üztemur, S. (2018). Tarihsel bakış açısı edinme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarihsel bakış açısı edinme becerilerinin incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 478-518.
- Doğan, A.S. (2011). Cumhuriyet dönemi popüler tarih dergileri. M. Öz (Ed.), *Cumhuriyet döneminde Türkiye 'de tarihçilik ve tarih yayıncılığı sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (ss. 557-564). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Edling, S., Sharp, H., Löfström, J. ve Ammert, N. (2020). The good citizen: Revisiting moral motivations for introducing historical consciousness in history education drawing on the writings of Gadamer. *Citizenship, Social and Economics Education*, 19(2), 133–150.
- Elban, M. (2018). Tarihi olaylar değerlendirilirken ahlaki yargı yapılmalı mıdır? Tarih öğretmen adaylarının ahlaki yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 109-134.
- Elban, M. (2019). Bayramlar ve anma günlerinin eğitimdeki rolü: Kâzım Nâmi Duru'nun değerlendirmeleri. M. B. Minaz ve M. Sert Ağır (Ed.), *Eğitim bilimleri alanında araştırma makaleleri içinde* (ss. 223-230). Gece Akademi.
- Elban, M. (2020). Selim Sırrı Tarcan'ın anlayışında vatanseverlik eğitimi: Coğrafya ve tarih öğrenmek. *Pearson Journal*, 5(7), 329-337.
- Emecen, F. (2018, 21 Nisan). Tarihi dizileri izleyenlerin yüzde 10'u tarih kitabı okusa kardır [Çevrimiçi haber yorumu] <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/tarihi-dizileri-izleyenlerin-yuzde-10u-tarih-kitabi-okusa-kardir/1124443> adresinden edinilmiştir.
- Ergun, D. (1982). *Sosyoloji ve tarih*. Der Yayınları.
- Frolov, İ. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. (A. Çalışlar, çev.). Cem Yayınevi.
- Gadamer, H. G. (2008). Tarih bilinci sorunu. (T. Parla, çev.), *Toplum bilimlerinde yorumcu yaklaşım*, ss. 175-217. Deniz Yayınları.
- Geçtan, E. (1988). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Genç, Z. (2013). Amellerimiz defolu çıkarsa “Tarih Şuuru”. *Altınoluk Dergisi*, 325, 1-60.
- Gibson, M. T. ve Reich, G. A. (2017). Confederate monuments: Heritage, racism, anachronism, and who gets to decide?. *Social Education*, 81(6), 356-361.
- Gilderhus, M.T. (2014). *Tarih ve tarihçiler-Tarih yazıcılığına giriş*. (E.S. Özcan, Çev.). Atıf Yayınları.
- Gökberk, M. (2007). *Değişen dünya değişen dil [e-kitap sürümü]*. <https://docplayer.biz.tr/65073769-Macit-gokberk-egisen.html> adresinden edinilmiştir.
- Gökkaya, K. (2001). Sosyal bilgiler eğitimi bölümü öğrencilerinin (lisans) tarih bilinci üzerine bir anket değerlendirmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 231-244.
- Grever, M. ve Adriaansen, R.-J. (2019). Historical consciousness: the enigma of different paradigms. *Journal of Curriculum Studies*, 51(6), 814–830. <https://doi.org/10.1080/00220272.2019.1652937>
- Gültekin, F. ve Akça Berk, N. (2018, Mayıs). *İnsan, zaman ve mekân: sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bağlamsallaştırma becerileri*. 5. Uluslararası tarih eğitimi sempozyumunda sunulmuş bildiri. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güngör, E. (2003). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. https://www.academia.edu/30807060/Erol_Gungor_-_Kultur_degismesi_ve_milliyetcilik adresinden alınmıştır. (Orijinal Yayımı, 1980)
- Güven, İ., Bıkmaz, F., Demirhan İşcan, C. ve Keleşoğlu, S. (2014). Tarih öğretimi kuram ve uygulama. Pegem Akademi Yayınları.
- Hobsbawm, E.J. (2007). *Toplumsal tarihten toplumun tarihine. Tarih ve tarihçi-Annales okulu izinde*. (s.249-290). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Hocaoğlu, D. (2000, Şubat, 29). *Tarih ve tarih bilinci*. [Çevrimiçi gazete yazısı]. <http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazi.asp?yid=4220904> adresinden edinilmiştir.
- Iggers, G. G. (2016). *Bilimsel nesnellikten postmodernizme: Yirminci yüzyılda tarihyazımı*. (G.Ç.Güven, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Karabağ, Ş. G. (2010). Tarihsel empati becerisi: Öğretimi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi. M. Safran. (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri içinde*, (ss. 116-123). Yeni İnsan Yayınevi.
- Kaya, R., Özdemir, Y. ve Şimşek, U. (2004). Genç cumhuriyet ve oluşturulmaya çalışılan tarih bilinci. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 271-281.
- Keçe, M. (2015). Tarihsel düşünme becerileri ile tarih okuryazarlığı becerilerinin karşılaştırılması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 108-122.
- Kösoğlu, N. (2013). *Türk milliyetçiliği ve Osmanlı*. Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Kösoğlu, N. (2017). *Türk olmak ya da olmamak*. Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1977). Tarih eğitiminin sorunları. Felsefe kurumu seminerleri. (235-239). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kuş, Z. ve Aksu, A. (2017). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançları . *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017 (8) , 18-41.
- Lévesque, S. ve Clark, P. (2018). Historical Thinking. *In The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (pp. 117–148). <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781119100812.ch5>
- Maposa, M. ve Wassermann, J. (2009). Conceptualising historical literacy-a review of the literature. *Yesterday and Today*, 4, 41–66.
- MEB (2017). Ortaöğretim tarih 9. sınıf ders kitabı. https://www.sorubak.com/9sinif-tarih-dersi-ders-kitabi-20172018_152238.htm adresinden alınmıştır.
- MEB (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden alınmıştır.
- Muşmal, H. (2018, 6 Ekim). Kültürel mirasımız tarih bilinci ve turizm II [Video dosyası]. https://www.youtube.com/watch?v=_U5Zhs2FP5o adresinden edinilmiştir.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tarihimiz ve biz* [e-kitap sürümü]. https://www.academia.edu/27515324/ilber_ORTAYLI_-_Tarihimiz_ve_Biz adresinden edinilmiştir.
- Oymak, R. (1997). Dünden geleceğe sonsuz bir bakış. *Tarih, Eğitim ve Yaşam Dergisi*, (7), 32- 38.
- Ozankaya, Ö. (1984). *Toplumbilim terimleri sözlüğü*. Savaş Yayınları
- Önkaş, N. (2016). Türkçe ders kitapları metinlerinde tarih bilinci. A. Kiriş Avaroğulları (Ed.), 4. *Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu içinde* (s. 572-576). Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.
- Özdemir, R. (2017). Tarih bilincinin oluşması ve tarihi vesikaların değerlendirilmesinde nelere dikkat edilmelidir. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 108-136.

- Özlem, D. (1999). *Siyaset, bilim ve tarih bilinci*. İnkılap Yayınevi.
- Özmen, C., Er, H. ve Ünal, F. (2014). Televizyon dizilerinin tarih bilinci üzerine etkisi "Muhteşem yüzyıl dizisi örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 409-426.
- Öztürk, M. (2011). Geleceğin inşasında tarihin önemi. M. Öz (Ed.), *Cumhuriyet döneminde Türkiye'de tarihçilik ve tarih Yayıncılığı Sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (ss. 107-113). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Penridge, H. (2021). Using picture books to raise historical consciousness in the adolescent classroom. *Curriculum Perspectives*, 41(1), 47–57. <https://doi.org/10.1007/s41297-020-00120-6>
- Popa, N. (2021). Promoting historical consciousness in history Education: An instructional model and classroom based design study [McGill University (Canada) PP - Canada -- Quebec, CA]. In ProQuest Dissertations and Theses. <https://www.proquest.com/dissertations-theses/promoting-historical-consciousness-history/docview/2572540872/se-2?accountid=15927>
- Popa, N. (2022). Operationalizing historical consciousness: A review and synthesis of the literature on meaning making in historical learning. *Review of Educational Research*, 92(2), 171–208.
- Reich, G. A. (2011). Testing collective memory: Representing the Soviet Union on multiple-choice questions. *Journal of Curriculum Studies*, 43(4), 507-532.
- Reich, G. A. (2012). Choose carefully: Multiple-choice history exams and the reification of collective memory. In Hickman, H. & Porfilio, B. J. (Eds.), *The New Politics of the Textbook: Critical Analyses in the Core Content Areas* (pp. 321-335). Sense Publishers: Rotterdam, The Netherlands.
- Reich, G. A. (2020). Monumental refraction: Monuments, identity, and historical consciousness. *Historical Encounters: A journal of Historical Consciousness, Historical Cultures, and History Education*, 7(1), 1-23.
- Rüsen, J. (2004). Historical Consciousness: In P. Seixas (Ed.), *Theorizing Historical Consciousness* (pp. 63–85). University of Toronto Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3138/9781442682610.9>
- Seixas, P. (2012). Progress, Presence and Historical Consciousness: Confronting Past, Present And Future In Postmodern Time. *Paedagogica Historica*, 48(6), 859–872. <https://doi.org/10.1080/00309230.2012.709524>
- Sezginsoy, B. (2011). *Sosyal bilgiler dersinde tarih bilinci oluşturmada dizgeli öğretimin etkililiği*. Doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşirgil, A. (2016, 27 Ağustos). Tarih şuuru [Video dosyası]. https://www.youtube.com/watch?v=I_kzEGfP8Ms
- Tekeli, İ. (2011). Birlikte yazılan ve öğrenilen bir tarihe doğru. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014). *Tarih bilinci ve gençlik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timuçin, A. (2000). Tarih bilinci ve tarih felsefesi. *Felsefelogos Dergisi*, 3(9), 23-38.
- Tosh, J. (2005). *Tarihin Peşinde: modern tarih çalışmasında hedefler, yöntemler ve yeni doğrultular* (Ö. Arıkan (ed.)). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uluğ, N. (2000). Tarihsellik bilincinin felsefi ön bilgisi. *Felsefelogos Dergisi*, 3(9), 19-22.

- Ulusoy, K. (2007). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih ve ahlak eğitimi ilişkisi üzerine görüşleri (Sakarya il örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(13), 155-177
- Uslu, B. (2018). Kur'an'da kolektif bilinç ve mü'min kardeşliği. *Journal of Analytic Divinity*, 2(1), 181-206.
- Ülken, H. Z. (2013). *Millet ve tarih şuuru [e-kitap sürümü]*. <https://tr.pdfdrive.com/millet-vetarih-%C5%9Euuru-hilmi-ziya-%C3%9Ciken-e117482646.html> adresinden edinilmiştir.
- Van Boxtel, C., & Van Drie, J. (2018). Historical Reasoning. In *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (pp. 149–176). <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781119100812.ch6>
- Varga, B. A. (2022). Posthuman figurations and hauntological graspings of historical consciousness/thinking through (re)photography. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 1–31. <https://doi.org/10.1080/09518398.2022.2098402>
- Walker, T. R. (2006). Historical literacy: Reading history through film. *The Social Studies*, 97(1), 30–34.
- Yalçın, F. (2010). *Tarih öğretim alanı olarak müzelerin kullanılmasının toplumsal tarih bilincinin kazandırılmasındaki etkileri*. Yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yıldız, A. (2018). *Tarih bilinci*. Pınar Yayınları.
- Yılmaz, K. ve Koca, F. (2012). Tarihsel empati üzerine nitel bir araştırma: Tarih öğretmenlerinin algı, görüş ve deneyimlerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 855-879.
- Yumak, S. (2014). *Tarihsel mekânın öğrencilerin tarih bilinci ile ilişkisi: Gaziantep ili örneği*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Yükseler, Y. (2019). *Sosyal bilgiler dersi 5.sınıf konularının tarih bilinci oluşturmadaki etkililiğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Extended Abstract

Introduction

Accounting for the concept of historical consciousness depends on understanding its related concepts, such as consciousness, collective consciousness, and historical literacy. In light of these grounds, the current research aims to conduct a systematic analysis based on relevant literature to address the historical consciousness and fundamental issues associated with historical consciousness.

Consciousness

Frolov demonstrated an ontological approach by defining consciousness as the connection established by the individual between their own existence and the objective world (Frolov, 1991:59). Tekeli defined consciousness as an activity that deals with which drive and stimulus from external sources will be taken into consideration and which mechanisms will come into play in response to those stimuli and impulses (Tekeli, 2014: 23-24). The aforementioned concept indicates the neglect of the social (collective) aspect of consciousness while emphasizing its psychological (individual) existence (Aytaç, 2003). In fact, consciousness and memory are formed not only through physiological and psychological means but also through individuals' interactions with each other (Assmann, 2015).

Collective consciousness (Common – Social consciousness)

Emile Durkheim was the first person to use the concept of consciousness in a modern sense (Aktaş, 2011). Indeed, it can be observed that consciousness is not only a psychological (individual) concept but also a concept that takes place on a social level (Aytaç, 2003). When the definition of the concept is considered, it can be seen that Emile Durkheim defined the concept as "a common consciousness that goes beyond the individual's spiritual events and represents the common thoughts, desires, and emotions of the group" (Aktaş, 2011).

Definition of History Consciousness

Many definitions of historical consciousness share a common ground which is the interpretation of the past, the comprehension of the present, and the establishment of a connection to what is to be developed for the future (van Boxtel & van Drie, 2018). A more concise definition is the understanding of the relationships between the past and the future (Popa, 2022).

The Formation of Historical Consciousness

It is acknowledged that humans possess a historical consciousness, and this historical consciousness is deemed inseparable from human beings (Ortaylı, 2011:9). On the other hand, it is now more strongly accepted that historical consciousness or sense of history has emerged since ancient times (Assmann, 2015).

The Necessity of Historical Consciousness

Historical consciousness is considered as the sole tool for constructing national identity ((Atsız, 1951; Çil, 2019:54; Alkan, 2013:299). Another element that reinforces the necessity of historical consciousness is social foundations (Tekeli, 2014: 25-27). In addition, consciousness contributes to individuals' understanding of change at the national and global level, raising them as moral citizens and solving problems effectively and ethically (Penridge, 2021; Bulut, 2011:35; Edling et al., 2020).

Historical Literacy

Historical literacy skills refer to the ability to interpret and understand a text by recognizing its historicity, also known as historical understanding (Walker, 2006). Historical literacy encompasses a conceptual structure with various dimensions and sub-dimensions, including historical consciousness (Maposa and Wassermann, 2009). Accordingly, historical consciousness can be evaluated as a sub-concept of historical literacy within the hierarchy of concepts (Ahonen, 2005: 697).

History Consciousness, History Education and Teaching

Historical knowledge is one of the fundamental elements in creating historical consciousness (Clark & Grever, 2018). Other skills, such as historical thinking and historical reasoning, are also aimed at enhancing historical consciousness (Clark & Grever, 2018; Lévesque and Clark, 2018). Another issue in developing historical consciousness is the necessity for curriculum designers to create well-designed curriculum programs (Yükseler, 2019). Moreover, literature, Turkish language (Önkaş, 2016), and geography courses that enable the construction of historical consciousness and identity should also be included (Elban, 2020).

On the other hand, the teaching methods employed in history classes have critical importance in developing historical consciousness. In this regard, prominent methods include systematic instruction (Sezginsoy, 2011), a meaningful history model (Popa, 2021), as well as techniques such as sketches, theater, and field trips (Akdemir, 2014). Another important approach to teaching historical consciousness is the use of primary sources in history classes (Seixas, 2012). Additionally, historical picture books and re-photography also contribute to the development of historical consciousness (Penridge, 2021; Varga, 2022).

One of the most effective methods of creating historical consciousness is commemorating and celebrating holidays and important historical days (Elban, 2019; Akdemir, 2014; Kuş and Aksu, 2017). Historical films, popular history films, and popular history magazines are also teaching tools that encourage students' historical consciousness (Emecen, 2018; Özmen, Er, and Ünal, 2014; Seixas, 2012; Walker, 2006; Doğan, 2011:564). Collective memories, sites/realms of memory, official historical narratives, and public monuments are considered other sources that promote historical consciousness (Reich, 2011; Reich, 2012; Gibson & Reich, 2017; Tosh, 2005; Tekeli, 2011:98; (Grever & Adriaansen, 2019).

Conclusion

The definition and correct understanding of the concept of historical consciousness actually depends on understanding the concepts related to it. These concepts are consciousness, collective/social consciousness, and historical literacy.

The concept of consciousness refers to an individual's awareness of the external world, its past, present, and future. The foundation of this awareness is interaction. The complementary concept to consciousness is collective/social consciousness, which is the individual's awareness of the society and objects surrounding them. Another important concept that contributes to understanding the notion of historical consciousness is historical literacy. Historical literacy primarily refers to the skills related to history and historical methodology. In general, historical literacy is considered a sub-competency for historical consciousness.

The distinctive feature of the concept of historical consciousness is the ability to understand and interpret the past, present, and future. The formation of historical consciousness, on the other hand, can be traced back to ancient times. Furthermore, historical consciousness is regarded as a necessity for the construction of national identity. Additionally, historical consciousness is a powerful skill for the cultivation of both national and global citizens.

Historical literacy and the ability to think historically are among the primary goals in constructing historical consciousness. However, history classes alone are not sufficient for building historical consciousness. A multidisciplinary approach to constructing historical consciousness, including subjects such as literature, language education, and geography, is an idealized educational approach. From a methodological perspective, methods and techniques that involve active student participation, such as theater, field trips, and museum visits, are considered among the methods and techniques that promote historical consciousness. However, another effective approach, beyond skills related to history methodology, is the creation of a meaningful historical model. The use of visuals, especially materials that extend from the past to the present, historical films, and series, is an educational approach to promoting historical consciousness. Collective activities such as commemorating and celebrating important national historical events provide affective gains for the construction of historical consciousness from the perspective of national history. On the other hand, public monuments as sites/realms of memory are effective tools for constructing a critical historical consciousness. However, at this point, it is important for history educators to realize that narratives can be one-sided and convey this to their students.